

Kjønnsdelt idrett og kjønnsblandet kroppsøving – hvorfor?

Anne Torhild Klomsten

Pedagogisk institutt, NTNU, Trondheim

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/klomsten/klomsten120418.html, (ISSN 1652-7224), 2012-04-18

Copyright © Anne Torhild Klomsten 2012. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det finns sedan ett tiotal år en ganska livaktig diskussion rörande uppdelningen av tävlingsidrottare längs könsgränsen. Den förs inte i första hand inom IOC, eller FIFA, eller IAAF, eller någon annan internationell idrottsorganisation, men den förs bland idrottsforskare och andra intresserade i såväl vetenskapliga tidskrifter som på internet, det världsomspännande datornätverket. Den grundläggande frågan som genererar sådana här diskussioner är varför det närmast universellt betraktas som en självklarhet att män och kvinnor (nästan) aldrig tillåts tävla mot varandra i officiella sammanhang. Vi har inte, konstaterar en (manlig) skribent, en särskild klass för icke-afrikanska långdistanslöpare; varför ska vi då ha det för kvinnor? Å andra sidan, konstaterar en annan, finns det viktklasser inom exempelvis brottning och boxning. Häri, konstaterar Judy Berman i *salon.com*, ligger en av feminismens knepigaste frågor: "the undeniable physical differences between men and women. Although women's bodies can do incredible, unique things of their own (childbirth, anyone?), men seem to have a biological advantage when it comes to feats of strength and speed." Och på den grunden är könssegregationen inom idrotten officiell och, som sagt, närmast universellt accepterad.

Richard Yetter Chappell för på sin blogg *Philosophy, et cetera*, ett intressant resonemang kring de här frågorna som mynnar ut i den pragmatiska tankegången att elitidrott har funktionen att stimulera våra ambitioner och vi därför är betjänta av en uppdelning av sport som passar de slags varelser vi anser oss vara – och kön tycks vara en betydelsefull faktor för hur vi uppfattar oss själva. Men medan man således på olika håll diskuterar om och hur och när man bör eller ska eller kan könsintegrera tävlingsidrotten, så är frågan om den könsintegrerade skolidrotten inte på samma sätt ifrågasatt, trots den iögonenfallande diskrepansen i förhållande till tävlingsidrott. Varför, frågar Anne Torhild Klomsten, ska den självklara principen om den könsintegrerade skolan också gälla idrottsundervisningen, när nu tävlingsidrotten, till skillnad från övrigt samhällsliv, är som den är, det vill säga i princip och officiellt könssegrerad? En stor andel av de flickor och pojkar som genom skolobligatoriet undervisas i idrott och fysisk bildning i könsblandade klasser, utövar på fritiden idrott inom ramen för den organiserade föreningsidrotten där de tränar och tävlar pojkar för sig och flickor för sig. Med gedigen förankring i den vetenskapliga litteraturen om barns fysiska utveckling, självuppfattning och färdighetsutveckling argumenterar Klomsten för att stora delar av idrottsundervisningen i skolan med fördel kan bedrivas könsseparerat.

Felles undervisning for jenter og gutter har vært et viktig prinsipp i den norske skolen siden begynnelsen på 1970 tallet (Kirke og undervisningsdepartementet, 1974), noe som gjelder også i kroppsøvfaget. For de aller fleste er det en selvfølge at jenter og gutter er sammen når det undervises i fysisk aktivitet på skolen, i motsetning til organisert idrett hvor det er helt vanlig og kanskje til og med forventet at jenter og gutter trener og konkurrerer hver for seg¹. Hvorfor er det sånn? Når skolen og idretten tilrettelegger fysisk aktivitet for barn og ungdom, er dette i stor grad de samme individene. Kroppsøving som er obligatorisk i den norske skolen betyr at de aller fleste elevene er med i disse timene. Et høyt antall av disse elevene deltar også i den organiserte idretten på fritiden (Ingebrigtsen, 1998). Til tross for dette tilrettelegger skolen og idretten fysiske aktiviteter ulikt, noe som synes å være selvfølgelig for trenere, kroppsøvingslærere, foreldre og barna selv. Men, er det innlysende at disse to arenaene som tilrettelegger fysisk aktivitet bruker forskjellig organiseringsform, og kan man tenke seg at skolen kan hente mer inspirasjon fra idretten på dette feltet?

Det er noen klare forskjeller mellom kroppsøving som fag i skolen, og det som organisert idrett tilbyr barn og unge på fritiden. I idretten er det store variasjoner i både aktivitetens innhold og verdigrunnlag i ulike idrettsgrener. Allikevel er det grunn til å hevde at konkurransen er sentral for både ledere, trenere og utøvere (Ingebrigtsen, 1998). Når konkurransen er målet, blir det viktig for barn og unge å forbedre motoriske og fysiske ferdigheter med tanke på å gjøre det best mulig når de konkurrerer med andre (Ingebrigtsen, 1998).

Kroppsøvfaget omfatter mer enn kun idrett og konkurranse. Individet skal sanse, oppleve, lære og skape med kroppen. Faget skal inspirere til bevegelse, kreativitet og selvstendighet. I tillegg til å øve opp motorikk, styrke og utholdenhet understrekes også sosiale aspekter (Utdanningsdirektoratet, 2008a). Kroppsøvfaget har imidlertid innslag av idrett. Det forventes at elever både på 7. trinn og 10. trinn skal være i stand til å utføre ferdigheter i individuelle så vel som i utvalgte lagidretter (Utdanningsdirektoratet, 2008b). Selv om idrettsaktiviteter vektlegges har ikke konkurranse noen sentral rolle i læreplan for kroppsøvfaget. Men i disse timene er ferdigheter og prestasjoner mange ganger svært synlig, og det er lett å foreta vurderinger og sammenligninger (Derry og Phillips, 2004). Derfor kan vi ikke se bort fra at elevene konkurrerer seg i mellom. Mange aktiviteter i kroppsøving er ”hentet” nettopp fra idretten (f.eks ulike ballspill, løping, kastøvelser osv.), og for de elevene som er aktive i organisert idrett vil konkurransereglene i disse aktivitetene være viktige spilleregler for ”kroppsøvingsleken.” Dette kan bidra til interne konkurranser mellom elevene, og kan særlig gjelde for gutter som generelt er mer opptatt av prestasjoner og konkurranse i kroppsøvingstimen sammenlignet med jenter. I likhet med idretten verdsettes også ferdigheter i kroppsøvfaget. For å innfri ulike kompetansemål kreves visse ferdighetsnivå, og fra og med 8. trinn belønnes disse ferdighetene med karakterer. Derfor blir det viktig for både jenter og gutter som vil oppnå gode karakterer å utvise høye ferdigheter.

Men, det er slett ikke sikkert at jenter og gutter kommer til kroppsøvingstimen med samme forutsetninger for å mestre ulike ferdigheter like godt. Selv om jenter og gutter deltar i organisert idrett i omtrent like stor grad, er det allikevel noen tydelige kjønnsforskjeller i valg av idrettsaktiviteter (Ingebrigtsen, 1998; Klomsten, Skaalvik og Espnes, 2004;

1 Jenter og gutter deltar sammen i barneidrett, og jenter og gutter trener og konkurrerer mot hverandre i f.eks sprangridning og skyting gjennom det frivillige skyttervesen.

Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komite (NIF), 2009). At jenter og gutter deltar i ulike idrettsaktiviteter kan gi dem ulikt erfaringsgrunnlag knyttet til fysiske aktiviteter også i kroppsøving.

Gutter har dessuten høyere fysisk selvoppfatning sammenlignet med jenter (Klomsten m.fl., 2004). Når gutter har større tiltro til egne fysiske ferdigheter enn jenter kan dette føre til kjønnsforskjeller knyttet til motivasjon, innsats og atferd i kroppsøvingstimene. I tillegg kan det se ut som at jenter og gutter vektlegger ulike verdier knyttet til fysisk aktivitet forskjellig. Mens gutter er opptatt av å være sterk, å se sterk ut, ha god utholdenhet og høy sportslig kompetanse, verdsetter jenter i større grad et bra kroppslig utseende (Klomsten, Marsh og Skaalvik, 2005). Når jenter og gutter har ulike verdier kan disse tenkes å "kollidere" med den innsats de yter i kroppsøvingstimene. Likevel tar vi det som en selvfølge at den beste løsningen for kroppsøvingstimene er å organisere jenter og gutter i blandet gruppe.

Hva gjør vi så når idretten og skolen "møtes"? Kan de som underviser i kroppsøving la seg inspirere av idretten, og reflektere over om timene i større grad bør kjønnsdeles? Hvis ja – hvilke fordeler kan denne undervisningsformen representere, og for hvem vil kjønnsdelt kroppsøving være positivt? Hva med læreres bevisste og ubevisste holdninger, og hvilke tanker og ønsker har elevene om delt og blandet undervisning? Kan det tenkes noen ulemper knyttet til kjønnsdelt undervisning? Dette er spørsmål som kan være relevante å bringe inn i diskusjonen om kjønnsdelt kroppsøving som organiseringsform i grunnskolen.

Felles undervisning i kroppsøving – selvfølgelig!

I både idrett og kroppsøving er fysiske ferdigheter sentralt. Til tross for en del forskjeller mellom jenter og gutter som kan tenkes å påvirke innsats og ferdigheter i kroppsøving antas felles undervisning å være den beste organiseringsformen. I Norge fortsetter man dermed å sammenholde jenter og gutter i dette faget. Men er dette en riktig antakelse – for alle og i alle situasjoner? Fordi "vanntette" skott mellom skole og fritid ikke eksisterer kan det tenkes at både elever og lærere bringer med seg erfaringer knyttet til fysisk aktivitet og kjønn fra idretten og inn i skoletimene. Gjennom dette kan det oppstå ulike forventninger både blant elever og lærere.

Bortsett fra små, udelte eller fådelte skoler har elever som er like gamle felles kroppsøvingundervisning uavhengig av kjønn i Norge. Prinsippet om felles undervisning ble innført med Mønsterplanen i 1974 (Kirke og undervisningsdepartementet, 1974). Dette videreføres i nyere skolereformer (f.eks Mønsterplan, 1987 og Kunnskapsløftet), selv om det her åpnes for at rene jente- eller guttegrupper kan opprettes i deler av undervisningen. Andre vestlige land har også regulert kjønnsblandet undervisning gjennom lovgivning, og i USA ble Title IX innført i 1972 nettopp for å forhindre diskriminering i undervisningssammenheng (Vertinsky, 1992). Slike regler er også innført i Canada, England (Vertinsky, 1992), Australia (MacDonald, 1990), Nederland (Van Essen, 2003), og Sverige (Annerstedt, 2008). Hensikten var at elevene gjennom like muligheter og lik rett til deltakelse skulle sikres mer rettferdig læringsmiljø (Colgate, 1999; Griffin, 1984a; Knoppers, 1988;

Vertinsky, 1992). Dette gjaldt særlig for jentene som nå fikk anledning til å utvikle sine ferdigheter og prestasjoner på lik linje med guttene.

Spørsmålet er om lik tilgang gir samme utbytte for jenter og gutter i kroppsøvingfaget. Det foreligger forskning som tyder på at dette ikke er tilfellet (Carli, 2004). Man antok at kjønnsstereotypiske tanker ville forsvinne, noe som ikke ser ut til å ha blitt innfridd (Boutillier og San Giovanni, 1983; Geadelmann, 1980). I noen tilfeller er det dokumentert at felles kroppsøvingundervisning skaper fiendtlighet og forsterker stereotypier hos elever og lærere (Evans, 1989). Studier har også vist at guttene sjikanerer jentene, okkuperer plassen og begrenser jentenes deltakelse i leken (Griffin, 1989). Kan hende er det slik at lik behandling betyr ulik tilrettelegging nettopp på bakgrunn av at jenter og gutter har ulike forutsetninger og behov.

Utover på 1990 tallet har det i økende grad blitt diskutert om felles undervisning er til det beste for jenter og gutter i kroppsøving, og i USA har det siden 2006 vært større fleksibilitet for skoler som ønsker å tilby kjønnsdelt undervisning (Hannon og Williams, 2008). Denne debatten har imidlertid vært omtrent fraværende i Norge. Mange har kanskje en forestilling om at kjønnsdelt undervisning ikke er tillatt, men å dele jenter og gutter i undervisning er mulig i norsk skole. I følge Opplæringslova (1998-07-17), § 8-2 om organisering av elevene i klasser eller basisgrupper tillates inndeling etter kjønn i deler av undervisningen. Men det understrekes at undervisning til vanlig ikke skal organiseres etter kjønn. Hvor mye ”til vanlig” er står det derimot ingen ting om. I henhold til skoleloven er det altså mulig å gjennomføre kjønnsdelt undervisning i kroppsøvingfaget i norsk skole.

Kroppsøvingfaget skiller seg fra andre og mer teoretiske fag, fordi fokus på den fysiske kroppen er svært sentralt. Den fysiske kroppen har mange likheter på tvers av kjønn, men samtidig er det også noen vesentlige forskjeller. Det kan derfor være relevant å diskutere den selvfølgelige oppfatning om fellesundervisning i kroppsøvingfaget opp i mot disse forskjellene mellom jenter og gutter. Videre følger derfor en diskusjon av fysisk utvikling, fysisk selvoppfatning og fysisk ferdighetsutvikling.

Fysisk utvikling

Fysisk utvikling kan spille en vesentlig rolle i spørsmålet om kjønnsdelt undervisning, fordi vekt og størrelse sammen med f.eks utholdenhet og styrke danner et viktig grunnlag for fysiske ferdigheter og prestasjoner i kroppsøvingfaget. Før puberteten dokumenteres ingen signifikante kjønnsforskjeller mht. vekt, høyde, aerob kapasitet og styrke (Aastrand, Rodahl, Dahl og Strømme, 2003). I pubertetsalder som inntreer omtrent to år tidligere blant jenter sammenlignet med gutter, vokser jenter midlertidig raskere enn gutter. Etter som guttene ”tar igjen” jentene blir de generelt høyere, tyngre og sterkere. I tillegg kjennetegnes gutter med smalere bekken, bredere skuldre, mer muskelmasse spesielt i overkropp, større lungekapasitet og hjerte som bidrar til mer effektiv oksygenopptak (Dyer, 1982; Holloway og Baechle, 1990; Malina, 1988, 1990; Percival og Quinkert, 1987; Wardle, Gloss og Gloss, 1987; Aastrand m.fl., 2003). Jentene har høyere fettprosent, kortere ben, og er mer fleksible enn gutter. Alle disse faktorene kan ha en innvirkning på fysiske ferdigheter som jenter og gutter skal tilegne seg i kroppsøvingfaget, og hvordan de presterer fysisk

f.eks når de deltar i ulike aktiviteter sammen. Den økte muskelmassen hos gutter gir dem dermed en fordel i mange fysiske aktiviteter sammenlignet med jentene. Sammen med et større hjerte/lungevolum kan dette gi guttene bedre forutsetninger til å prestere bra i løping, ulike styrkeøvelser og kast. Her bør det understrekes at det kan eksistere store individuelle forskjeller innad i jente og guttegruppen. Forskjeller som kan føre til at noen jenter er større, sterkere og mer utholdende enn gutter, og som gjør at de utkonkurrerer guttene i ulike øvelser.

Forfølges tankegangen om at fysisk utvikling kan være sentral i diskusjonen om kjønnsdelt gym i grunnskolen, vil de fysiske forskjellene blir mer tydelig og avgjørende jo eldre elevene blir, og mest markert vil de være i slutten av ungdomsskolen. Det kan gjøre at kjønnsdelt kroppsøving blir mer aktuelt på ungdomstrinnet enn i barneskolen, og særlig når idrettsaktiviteter står på undervisningsplanen. Pubertet kan imidlertid inntreffe så tidlig som i åtte- ni årsalderen og viser at den fysiske utviklingen kan være en betydningsfull faktor også på slutten av barnetrinnet. Utvikling av den fysiske kroppen hos unge skjer imidlertid ikke isolert, og er nært knyttet til psykologiske prosesser i individet. For mange unge kan disse relativt dramatisk kroppslige endringene i puberteten være utfordrende knyttet til deres mestringsfølelse og fysiske selvoppfatning.

Fysisk selvoppfatning

Forskning viser at gutter har en mer positiv oppfatning om seg selv og egen kropp sammenlignet med jenter (Crain, 1996; Hayes, Crocker og Kowalski, 1999; Klomsten m.fl., 2004; Marsh, 1989, Treanor, Graber, Housner og Wiegand, 1998). Når det gjelder fysisk selvoppfatning scorer gutter høyere enn jenter på flere dimensjoner. Guttene opplever at de har høyere kompetanse enn jenter i styrke, utholdenhet og koordinasjon. De uttrykker i større grad enn jenter at de har sportslig kompetanse, at de er fysisk aktive, og de er mer fornøyd med egen kropp og eget utseende enn det jenter er. Selvoppfatning er nært knyttet til motivasjon (Skaalvik og Skaalvik, 2005), og derfor kan ulikheter i jenter og gutters fysiske selvoppfatning ha betydning for den atferd de utviser i kroppsøvingfaget knyttet til aktiviteter, innsats og utholdenhet. Hvis gutter er positivt inntilt til seg selv og sine egne fysiske evner, kan dette medføre større forventning om mestring og dermed økt innsats i ulike aktiviteter. Når jenter ikke opplever seg selv som sterke, utholdende, sportslig kompetente kan det til at de ikke forventer å mestre i like stor grad som guttene, og at de dermed også vil redusere sin innsats.

Sosial sammenligning foregår når jenter og gutter benytter medelever som referanserammer mht den fysiske kroppen og de fysiske ferdighetene. Hvordan de opplever å ”komme ut av det” når de sammenligner seg kan tenkes å ha betydning for deres selvoppfatning. Hvem de er sammen med kan derfor utgjøre en forskjell. Forskning viser at gutter er mer selvsikre når de har kjønnsblandet gym enn når de kun er sammen med gutter (Lirgg, 1993). For jenter framkommer et motsatt mønster, ved at de viser større selvsikkerhet når de har kjønnsdelt gym. Denne organiseringsformen gjør at de slipper unna mange av de som presterer bedre enn dem selv, og de sikres dermed en mer jevnbyrdig referansegruppe. For gutter kan kjønnsblandet gym bety flere deltakere som presterer dårligere enn dem selv,

og dermed vil de gjennom sosial sammenligning finne at de presterer nokså bra i kroppsøving. Man kan også tenke seg at den sosiale sammenligningen vil spille en viktigere rolle jo eldre elevene blir, og under/etter puberteten kan dette være en faktor av særlig interesse.

Ettersom jenter og gutter blir eldre blir de også i økende grad opptatt av å framstå som kroppslig attraktive i forhold til andre, og kroppsøvingfaget kan fungere som en arena hvor jenter og gutter i stor grad sammenligner og evaluerer det fysiske utseende. I ungdomstiden skjer det store kroppslige endringer, og for jenter innebærer dette større økning i fettprosent sammenlignet med gutter. De fleste opplever vektøkning, og at kroppen får kvinnelige former. For mange unge jenter som kommer tidligere i puberteten enn gutter kan disse kroppslige forandringene oppleves som dramatiske. Olafson (2002) avdekket gjennom intervju at kroppsøvingfaget kan oppleves som pinlig, og noen jenter opplever kroppen sin som en ”utstilling,” og at guttene stirrer på dem. De føler det ubehagelig at guttene kommenterer deres utseende, og dersom de gjør feil i aktiviteten eller spillet. Det er kulturelt akseptert og til og med forventet at man i kroppsøvingstimene viser fram kroppen sin, og på denne måten kan det bli en mulighet for ”show-off” ovenfor det ”motsatte” kjønn. En måte å framstå som attraktive ovenfor guttene er gjennom påkledning.

The popular girls dress with all the tight clothes to show off their bodies. And they want the guys, that's the whole point. They want the guys to notice them and think they're cool (Olafson, 2002, s. 71).

Forskning har vist at jenter er opptatt av størrelse og kroppslig utseende, og for jenter som ikke er fornøyd med kroppen sin kan dette være spesielt utfordrende i situasjoner hvor elevene har lite klær på som f.eks inne i gymsalen eller i svømmehallen. At jenter bekymrer seg for eget utseende kan bety at de blir mer opptatt av sitt kroppslige utseende enn å fokusere på selve aktiviteten. Det kroppslige fokuset kan også føre til at jenter endrer aktivitetsmønster eller unngår å være fysisk aktive (Olafsson, 2002), noe som gjør at de mister mange muligheter til å tilegne seg ulike ferdigheter. De går dermed glipp av å tilegne seg sentrale fysiske ferdigheter som er viktig når deres kompetanse vurderes.

Fysisk ferdighetsutvikling

Selv om jente- og gutte kroppen har forutsetninger for å være like sterke, utholdende og fleksible før pubertetsalder (Aastrand m.fl., 2003), viser allikevel forskning gjennomført i Norge, at gutter har bedre utholdenhet enn jenter både ved ni og 15 års alder (Steene-Johannessen, 2009). Dette kan skyldes at gutter er mer fysisk aktive sammenlignet med jentene. Disse resultatene sammen med forskjeller i jenter og gutters aktivitetsmønster på fritiden kan forklare at jenter og gutter kommer til kroppsøvingstimene med ulike fysiske forutsetninger og ferdigheter. Selv om jenter og gutter i Norge deltar i organisert idrett omtrent i like stor grad er det noen betydningsfulle forskjeller knyttet til kjønn og aktiviteter (NIF, 2009).

Tabell 1 *Antall medlemmer i NIF i aldersgruppen 6-19 år i de 12 mest populære idrettsaktiviteter for jenter og gutter. Medlemstall pr. 2009.*

<i>Jenter</i>		<i>Gutter</i>	
<i>Idrett</i>	<i>Antall</i>	<i>Idrett</i>	<i>Antall</i>
Fotball	84.072	Fotball	182.096
Håndball	57.058	Ski	49.933
Ski	37.183	Håndball	25.063
Gym/turn	33.028	Friidrett	16.868
Svømming	17.279	Svømming	16.252
Friidrett	15.210	Kampsport	12.691
Ridning	13.632	Gym/turn	10.833
Dans	7.536	Golf	10.655
Volleyball	6.787	Bandy	9.982
Kampsport	5.814	Motorsport	6.637
Tennis	4.165	Tennis	6.090
Orientering	3.790	Ishockey	5.623

Tabell 1 viser at de eneste idrettene med jevn kjønnsdeltakelse er svømming og friidrett. For gutter er fotball den desidert største idretten etterfulgt av ski, håndball, friidrett, svømming og kampsport. Også for jenter er fotball den mest populære aktiviteten, med håndball, ski, gym/turn og svømming på de neste plassene. Selv om mange jenter spiller fotball er det allikevel omtrent 100.000 flere gutter som spiller organisert fotball sammenlignet med jentene. Jentene på sin side dominerer i gym/turn, ridning og dans. Det er omtrent 20.000 flere jenter enn gutter som deltar i gym/turn. Videre framstår ridning med sine 13.632 medlemmer som en klar jenteaktivitet, mot bare 870 gutter. Dans skiller seg også ut som en jenteaktivitet, og i overkant av 7.536² jenter driver med denne aktiviteten sammenlignet med bare 1.385 gutter. Gutter er overrepresentert når det gjelder medlemskap i majoriteten av de øvrige idretter organisert gjennom NIF, og det er kun få idretter hvor jentene dominerer.

Hvis det er en sammenheng mellom den tiden barn og unge bruker på ulike idrettsaktiviteter og hva de blir gode i kan det føre til at gutter og jenter kommer til kroppsøvingstimene med ulike ferdigheter. For elevene eksisterer det ikke et bestemt skille mellom aktiviteter de bedriver på fritiden og det de f.eks. gjør i friminuttene. Hvis mange av guttene som spiller fotball gjennom den organiserte idretten også spiller fotball i skoletiden, vil dette kunne gi dem økte ferdigheter når de spiller fotball i kroppsøvingstimene. Selv om mange jenter også spiller fotball kan det tyde på at guttene allikevel får mer trening i å spille med ball. Studier om egenorganisert fysisk aktivitet peker på at flere gutter spiller ball på løkka i større grad enn det jenter gjør (Hansen, 1999). Dersom guttene opplever jentene som dårligere til å håndtere fotballen kan det føre til at de sjeldnere sentrer til dem i spillet, og at jentene "overkjøres" av guttene. Jentene kan dermed bli mer passive enn guttene, og det forhindrer jentene i å oppøve sine ferdigheter.

I henhold til deltakelse i den organiserte idretten kan dette bety at flere gutter tillegger seg ferdigheter fra flere idretter, og særlig i typiske gutteidretter som f.eks. fotball, kampsport og ishockey. Jentene på sin side vil få økte ferdigheter såkalte jenteidretter som gym/

2 Mange jenter danser utenfor den organiserte idrette i Norge, f.eks. i regi av private dansestudio. Forskjellen er derfor muligens enda større enn det som framkommer i tabellen.

turn, ridning, og dans. Sett i forhold til læreplaner i kroppsøving hvor dans har en sentral plass kan man tenke seg at det vil det kunne komme mange jenter til ”gode.” Men, i hvor stor grad vektlegges dans i norske skoler? Jacobsen m.fl. (2001) peker på det faktum at både lærere og elever er enige i at dans er lite brukt både på barne og ungdomstrinnet. Lærere synes at dans er relativt lavt prioritert og dårlig ivaretatt i undervisningen, noe som også bekreftes av elevene. Denne rapporten bygger på L97, og spørsmålet er om dans har fått en betydelig større plass med Kunnskapsløftet. Selv om kompetansemålene er tydelige etter 7. trinn og 10. trinn ligger det allikevel stor valgfrihet for den enkelte skole mht hvilke spesifikke aktiviteter de velger å la få plass. Lærers kompetanse kan også være avgjørende. Hvis man antar at lærere har større mestringfølelse på ferdigheter de selv behersker, vil det kanskje være både enklere og mer motiverende for dem å undervise i disse aktivitetene. Lærere med god kompetanse i fotball og typiske gutteidretter lar kanskje disse aktivitetene få stor plass, mens lærere med gode turn eller danse ferdigheter vektlegger disse aktivitetene. Jacobsen m.fl (2001) viser i sin studie at en svært stor andel av norske lærere vurderer sin kompetanse for å undervise i dans som ”ikke tilfredsstillende,” og det er særlig mannlige lærere på ungdomsskoletrinnet som uttrykker dette. I mange tilfeller overtar kvinnelige lærere danseundervisningen for sine mannlige kollegaer som bytter til aktiviteter de behersker godt.

Gitt de forskjellene mellom jenter og gutter som angitt over, vil jeg nå peke på hvordan dette gir seg utslag hos lærere og elever i møtet med felles undervisning i kroppsøvingfaget.

Læreres stemmer

Med innføring av kjønnsblandet undervisning antok man at jenter og gutter skulle behandles likt, og at stereotypiske forventninger ville forsvinne. Men, forskning har vist at lik tilgang ikke nødvendigvis sikrer at jenter og gutter behandles likt av lærere. Tidligere studier har dokumentert at lærerne ga mer oppmerksomhet til gutter enn til jenter, og at lik atferd hos jenter og gutter ble bedømt forskjellig (Wright, 1997). Evans, Lopez, Duncan og Evans (1987) viste f.eks at lærerne belønnet gutter for innsats og gode prestasjoner, mens jentene ble rost for orden, samtidig som at deres prestasjoner ble forklart som et resultat av flaks heller enn hardt arbeid. Koca (2009) demonstrerte i sin studie at både en kvinnelig og en mannlige lærer samhandlet mer med gutter i kroppsøvingstimene sammenlignet med jenter. Gjennom intervju viste lærerne dessuten kjønnsstereotypiske oppfatninger ved at de forventet at jenter var mer høflige og mindre aggressive enn gutter. Lærere følte i større grad at det var naturlig for gutter å være aggressive, konkurranseorienterte og røffe, mens det var lite toleranse for denne type atferd hos jenter. Lærere formante jentene dersom atferden var uhøflig og aggressiv ved å si:

”Dere er damer. Dere må oppføre dere som dere er damer. Ikke gå som soldater.”
(Koca, 2009, s. 175).

Lærerne i denne kvalitative studien var også enige om at guttene representerer en større utfordring med hensyn til disiplin:

”Selv om guttene er mer motiverte og begeistret i kroppsøving sammenlignet med jentene, er de så aggressive. Problemet er at guttene ikke vil være en del av klassen. Jeg mener, at de bare vil spille basketball for seg selv.” (Koca, 2009, s. 175).

Det foreslås at jentenes atferd blir problematisk for lærere når de utfordrer og krysser feminine grenser i kroppsøving. I tillegg var lærerne stereotypiske i sine oppfatninger i forhold til hvilke aktiviteter de anså som passende for ulike kjønn. Turn, volleyball, svømming og tennis ble betraktet for å være passende for jenter, mens fotball, basketball, taekwondo, karate, bryting og vektløfting ble ansett som mer korrekt for gutter. Også Scraton (1990) og Griffin (1985a) har vist at lærere er forutinntatte når det gjelder jenter og gutter i kroppsøvingstimen. I følge Griffin mente lærere at gutten må holde igjen når de er sammen med jentene i kroppsøvingstimen, og at disse timene ”utvannes” på grunnlag av jentenes lave ferdighetsnivå. Lærerne klaget på at guttene spilte for tøft for jentene, og at jentene ikke ”prøver nok” i en konkurranse. Selv om disse studiene er gjennomført i andre land, og det kan være kulturelle forskjeller er det ikke umulig at norske lærere også kan komme til kroppsøvingstimen med ulike forventninger knyttet til jenter og gutters fysiske aktivitet og atferd. Wright (1997) dokumenterer også at mannlige og kvinnelige kroppsøvingslærere samhandler forskjellig med gutter og jenter. Wright foreslår at dette ikke bare handler om lærernes kommunikasjonsmåter, men at også jentenes forventninger og ståsted må bringes inn som en sentral faktor i å tolke forskjellene mellom måten lærerne kommuniserer på. Når lærere kommuniserer med sine elever i kroppsøvingfaget vil dette også være et resultat av egne erfaringer, holdninger og den faglige kunnskap knyttet til kjønn som de besitter. Brown og Rich (2002) viser gjennom to ulike studier hvordan lærerstudenter benytter egen identitet og erfaringer for å ta stilling til kjønnete spørsmål i kroppsøvingfaget. Selv om lærere kan ha et kognitivt og intellektuelt syn på likhet for begge kjønn og stor grad av inkludering, kommer ikke dette alltid til syne i den praktiske undervisningen. Når jenter og gutter er sammenholdt i kroppsøving hvor idrett vektlegges kan dette gi utfordringer når lærere skal stille krav til jenter og gutter, og dessuten også når ferdigheter og prestasjoner skal vurderes.

Elevenes stemmer

Både gutter og jenter trives i kroppsøvingfaget (Flagestad og Skisland, 2008; Ingebrigtsen og Mehus, 2006; Treanor m.fl., 1998), men samtidig fant Ingebrigtsen & Mehus at guttene trives bedre enn jentene. Dette kan henge sammen med f.eks oppfatning av egen fysisk kompetanse og evner. Gutter som tenker positivt omkring egne forutsetninger, og som mestrer fysiske aktiviteter ser også til å ha bedre opplevelser knyttet til kroppsøvingfaget. Det bør understrekes at også jenter har gode opplevelser av kroppsøving, mens gutter kan ha negative opplevelser. Jenter med gode fysiske evner og som presterer godt kan gi gutter sterk motstand, og oppleves som gode spillere av gutter (Griffin, 1985b). Constantinou,

Manson og Silverman (2009) viste i sin studie at jenter som opplever seg som atletiske og konkurranseorienterte trivdes i kjønnsblandet gym fordi det gjorde faget mer interessant og morsomt. Undersøkelser gjort i Norge gir støtte til at jenter som opplever mestring og som er flinke i kroppsøvingsfaget, opplever kjønnsblandede grupper positivt (f.eks Stråtveit, 2001). Gutter som ikke har de beste fysiske forutsetningene eller presterer godt kan unngå aktiv deltakelse, og er utsatt for å bli omtalt som puser.

Forskningen er ikke entydig på hvilken undervisningsform elevene foretrekker. Noen studier har vist at gutter og jenter foretrekker kjønnsdelt undervisning (f.eks Lirgg, 1993, 1994; Olafson, 2002; Osborne, Bauer og Sutliff, 2002; Treanor, m fl., 1998)., mens andre studier viser at særlig eldre elever foretrekker å være blandet (Griffin, 1985b; Tannehill, Romer, O'Sullivan, England og Rosenberg, 1994). Griffin (1984b) viste i sin studie at felles kroppsøving ikke var negativt for alle jenter og ikke kun positivt for alle gutter. Treanor og medarbeidere (1998) fant at gutter hadde bedre opplevelse av egne prestasjoner når de var sammen med bare gutter. Videre opplevde guttene at de lærte mer, fikk større konkurranse, oppførte seg bedre og var mindre redd for at det skulle oppstå skader enn når de hadde kjønnsblandet gym. Jentene på sin side opplevde bedre prestasjoner, fikk flere muligheter til å være aktive, og var også mindre redd for at skader skulle oppstå når de bare var sammen med jenter. Det er studier som antyder at jenter i stor grad setter pris på å ha kroppsøving sammen med bare andre jenter (Cockburn, 2001). Omtrent en tredjedel av jentene i denne studien rapporterte at de ble motløse av å være i samme klasse som gutter. Samtidig sa en fjerdedel av jentene at de ble oppmuntret av å være i en ren jenteklasse. Stidder (2000) viste i sin studie at flere jenter var positive til kjønnsdelte klasser, mens Lirggs (1993, 1994) støtter funn som viser at både jenter og gutter foretrekker kjønnsdelte klasser. Utover dette tyder forskningen på at det også er aldersnyanser mht hva elevene foretrekker. Lirgg (1993) fant at elever i ungdomsskolen foretrekker kjønnsdelt kroppsøving, mens elever i videregående ønsker kroppsøving i kjønnsblandede klasser. I Norge er det gjort relativt få studier om elevene foretrekker delt eller blandet kroppsøvingsundervisning. Undersøkelsene som er gjort viser at jenter og gutter trives i både kjønnsblandet og kjønnsdelt kroppsøvingsundervisning. Tendensen viser imidlertid at jenter i større grad enn gutter er positive til kjønnsdelt kroppsøvingsundervisning (f.eks Flagestad, 1996; Sandvik, 2007; Stråtveit, 2001; Wold, 2008). De trives bedre blant annet fordi det er mindre sjanse for at guttene dominerer, og det er større sjanse for at de f.eks får ballen i ulike ballspill.

Kjønnsdelt kroppsøving – en mulighet?

Det finnes flere momenter som taler for at kroppsøvingsfaget med fordel kan la seg inspirere av idretten som nesten alltid organiserer fysisk aktivitet kjønnsdelt. Den økte muskelmassen som gutter utvikler under og etter puberteten vil sammen med større hjerte/lungevolum gi mange gutter forutsetninger for å prestere bedre enn flere jenter i ulike fysiske aktiviteter, og særlig når dette er relatert til idrettsspesifikke øvelser. Kanskje gjelder dette spesielt på slutten av barnetrinnet og i ungdomsskolen.

Pubertetstiden er en periode hvor mange elever, og særlig jenter er spesielt sårbare mht kroppslig utvikling, og hvor fokus på kropp er stort. Det økte kroppslige fokuset kan føre

til at mange jenter blir mer opptatt av egen kropp og utseende enn å fokusere på selve aktiviteten nå de er sammen med gutter. Dermed kan kjønnsdelt kroppsøving representere en ”frisone” hvor jentene i større grad kan konsentrere seg om å tilegne seg fysiske ferdigheter.

Hvis det er en sammenheng mellom tiden barn og ungdom bruker på ulike idrettsaktiviteter og det de blir gode i kan det være at jenter og gutter kommer til kroppsøvingstimene med ulike ferdigheter. I henhold til deltakelse i idrett kan det derfor være at jenter har gode ferdigheter i f.eks gym/turn, dans og ridning, mens guttene er bedre i fotball, og idretter hvor styrke er viktig. Hvis det er store forskjeller i ferdighetsnivå kan dette gjøre noe med elevenes sosiale sammenligning i kroppsøvingstimene. For gutter kan kjønnsblandet gym bety flere deltakere som presterer dårligere enn dem selv, og dette vil gi dem økt selvoppfatning. For jenter derimot vil kjønnsdelte timer gjøre at de slipper unna mange av de som presterer bedre enn dem selv, og de sikres dermed en mer jevnbyrdig referansegruppe.

Verken kjønnsblandet eller kjønnsdelt kroppsøving representerer den perfekte undervisningsformen, og deling av jenter og gutter i kroppsøving har også utfordringer. Ved å skille jenter og gutter mister elevene muligheten til det sosiale fellesskapet som det å være blandet gir dem. Sosial samhandling med hverandre er noe elevene verdsetter høyt (Osborne m.fl., 2002). Vennskap defineres ikke kun basert på kjønn, derfor vil det være et minus å frata elevene mulighetene til å være fysisk aktive på tvers av kjønn i kroppsøvingstimene. Dersom man antar at jenter og gutter bidrar i kroppsøvingfaget med forskjellige egenskaper, ferdigheter og ideer kan det også være en viss fare for at man ”frarøver” elevene muligheten til å bli presentert for ulike ideer og tanker fra begge kjønn i kjønnsdelte klasser (Osborne m. fl., 2002). Dessuten liker elevene å være sammen med hverandre.

Et velkjent argument er at felles undervisning reflekterer virkeligheten, og at det forbereder jenter og gutter på å samhandle med hverandre i samfunnet generelt (Dale, 1971, 1974). Norske elever har i gjennomsnitt ca to-tre timer pr. uke med kroppsøving i barne- og ungdomsskolen (Moser, Berggraf Jacobsen, & Erdmann, 2005; Utdanningsdirektoratet, 2008c). At jenter og gutter undervises hver for seg i dette faget utgjør en liten forskjell i den totale skolehverdagen hvor sosial samhandling er mulig i andre fag og dessuten også i friminutt.

Et annet motargument er at kjønnsdelt gym er et tilbakeslag for likestillingen, og det kan framstå som en fallitt erklæring å erkjenne at det å gi jenter og gutter lik tilgang ikke nødvendigvis sikrer dem like muligheter for læringsutbytte. Det er interessant tatt i betraktning av at forskning viser at kjønnsblandet kroppsøving ikke gjør elevene mer likestilte, og når det viser seg at jentene ser ut til å ”tape” i kjønnsblandet undervisning (Annerstedt, 2008). Forslaget om innføring av kjønnsdelt kroppsøving bør skje som et resultat av forskning som viser at denne organiseringsformen vil gi bedre muligheter for begge kjønn. Poenget er at vi av og til må behandle jenter og gutter ulikt, for å behandle dem likt jamfør lov om opplæring skal tilpasses elevenes evner og forutsetninger (Utdanningsdirektoratet, 2008d).

For de jentene som er sterke og fysisk kompetente, og som hevder seg godt blant guttene kan det oppleves som et ”overtramp” å ha gym sammen med bare jenter. Kjønnsdelte timer kan også være en ulempe for svake gutter. I rene guttegrupper kan disse muligens framstå som enda ”svakere” sammenlignet med de sterkere guttene i klassen. De svakeste guttene

vil således stå i fare for å miste et større grunnlag for den sosiale sammenligningen de kunne gjøre basert på et større ferdighetsspekter dersom hele klassen var samlet.

Barn og ungdom i Norge opplever at fysisk aktivitet organiseres forskjellig i skole og idrett. Mens det tas som en selvfølge at idretten nesten alltid organiserer sine aktiviteter kjønnsdelt, er det en like stor selvfølgelighet at jenter og gutter undervises sammen i kroppsøvfingsfaget. Denne artikkel avviser ikke kjønnsblandet kroppsøving som overordnet prinsipp i den norske skolen. Men reiser spørsmålet om vi ikke bør ha et mer bevisst forhold til om denne organiseringsformen er korrekt for alle og i alle situasjoner. Teksten foreslår sentrale spørsmål som kan være relevante å reflektere over når det pedagogiske miljøet skal avgjøre hvilken organiseringsform som er best egnet i kroppsøvfingsfaget.

Forskning støtter både delt og blandet undervisning, og dermed finnes det ikke et entydig svar på hva som er den rette organiseringsformen, kan hende er det både og. Leseren utfordres til å ha et bevisst forhold til hva som skjer når idretten og skolen ”møtes,” og inviteres til å reflektere om kroppsøvfingsfaget kan la seg inspirere av idretten ved å organisere timene kjønnsdelt i større grad enn hva som gjøres i dagens skole. Når det er sagt kan også idretten hente ideer fra kroppsøvfingsfaget.

For å komme fram til best mulig praksis kan det for elevenes skyld synes fornuftig om forskere, fagmiljø og pedagoger løfter fram debatten omkring kjønnsdelt versus kjønnsblandet kroppsøving slik at gode valg kan gjøres. Faglærer som faktisk er sammen med elevene, og som til enhver tid kjenner elevgruppen vil være best egnet til å avgjøre når og om kjønnsdelt undervisning kan være et godt alternativ til gjeldende organiseringsform. For pedagoger som tar elevenes læring på alvor skulle ikke kjønnsdelt kroppsøving betraktes som en trussel, men heller som en mulighet til å realisere intensjonen om tilpasset undervisning.

Litteratur

- Astrand, P. O., Rodahl, K., Dahl, H. A., & Strømme, S. B. (2003). *Textbook of work physiology. Physiological bases of exercise*. (Fourth edition). Canada: Human Kinetics.
- Annerstedt, C. (2008). Physical education in Scandinavia with a focus on Sweden: A comparative perspective. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 13, 4, 303-318.
- Boutillier, M. A., & San Giovanni, L. (1983). *The sporting woman*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Brown, D., & Rich, E. (2002). Gender positioning as pedagogical practice in teaching physical education. In D. Penney (Red.), *Gender and physical education. Contemporary issues and future directions* (s. 80-100). London: Routledge.
- Carli, C. (2004). *The making and breaking of a female culture: The history of Swedish physical education “in a different voice.”* Göteborg: Universitet i Göteborg.
- Cockburn, C. (2001). Year 9 girls and physical education: A survey of pupil perceptions. *The Bulletin of Physical Education*, 37, 1, 5-24.
- Colgate, T. (1999). Issues. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 70, 12.
- Constantinou, P., Manson, M., & Silverman, S. (2009). Female students' perceptions about gender-role stereotypes and their influence on attitude toward physical education. *Physical Educator*, 66, 2, 85-96.
- Crain, R. M. (1996). The influence of age, race and gender on child and adolescent multi-dimensional self-concept. In B. A. Bracken (Red.), *Handbook of self-concept: Developmental, social, and clinical considerations* (s. 395-420). New York: Wiley.
- Dale, R.R. (1971). *Mixed or single-sex school? Vol. 2: Some social aspects*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dale, R. R. (1974). *Mixed or single-sex school? Vol. 3: Attainment, attitudes and overview*. London: Routledge and Kegan Paul.

- Derry, J., & Phillips, D. (2004). Comparisons of selected student and teacher variables in all-girls and coeducational physical education environments. *Physical Educator*, 61, 1, 23-34.
- Dyer, K. F. (1982). *Catching up the men. Women in Sport*. London: Junction Books.
- Evans, J. (1989). Equality and opportunity in the physical education curriculum. *ACHPER National Journal*, 123, 8-11.
- Evans, J., Lopez, S., Duncan, M., & Evans, M. (1987). Some thoughts on the political and pedagogical implications of mixed-sex grouping in the physical education curriculum. *British Educational Research Journal*, 13, 1, 59-70.
- Flagestad, L. (1996). *Trivsel i kroppsøvningsfaget. En undersøkelse av trivselen i kroppsøvningsfaget blant 7. og 9. klassinger i Kristiansand kommune*. Hovedfagsoppgave, Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Flagestad, L., & Skisland, J. O. (2008). Økt trivsel i kroppsøvningsfaget. I B. T. Johansen, R. Høigaard & J. B. Fjeld (Red.), *Nyere perspektiv innen idrett og idrettspedagogikk (195-199)*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Gaedelmann, P. L. (1980). Physical education: Stronghold of sex role stereotyping. *Quest*, 32, 192-200.
- Griffin, P. (1984a). Girls' participation patterns in middle school team sports unit. *Journal of Teaching in Physical Education*, 4, 30-38.
- Griffin, P. (1984b). Coed physical education: Problems and promise. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 55, 6, 36-37.
- Griffin, P. (1985a). Teachers perceptions of and responses to sex equity problems in a middle school physical education program. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 56, (2), 103-110.
- Griffin, P. S. (1985b). Boys' participation styles in middle school physical education team sports unit. *Journal of Teaching in Physical Education*, 4, 100-110.
- Griffin, P. (1989). Equity in the gym. What are the hurdles? *CAHPER/ACSEPL Journal*, 55, 2, 23-26.
- Hannon, J. C., & Williams, S. M. (2008). Should secondary physical education be coeducational og single-sex? *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 79, 2, 6-10.
- Hansen, E. B. (1999). *Løkke og lag. Hvordan trener barn i dag? En rapport om barns deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet*. Norges Idrettsforbund og Olympiske komite, Oslo.
- Hayes, S. D., Crocker, P. R. E., & Kowalski, K. C. (1999). Gender differences in physical self-perceptions, global self-esteem, and physical activity: Evaluation of the physical self-perception profile model. *Journal of Sport Behavior*, 22, 1-14.
- Holloway, J. B., & Baechle, T. R. (1990). Strength training for female athletes: A review of selected sports. *Sports Medicine*, 9, 216-228.
- Ingebrigtsen, J. E. (1998). Barn og idrett. I Skaalvik E. M., & Kvello, Ø. (Red.), *Barn og miljø. Om barns oppvekstvilkår i det senmoderne samfunnet* (s.193-217). Otta: Tano Aschehoug.
- Ingebrigtsen, J. E., & Mehus, I. (2006). Kroppsøving og idrett for alle. I H. Sigmundsson., & J. E. Ingebrigtsen (Red.), *Idrettspedagogikk* (s. 33-46). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jacobsen, E. B., Moser, T., By, I. Å., Fjeld, J. B., Gundersen, K. T., & Stokke, R. (2001). *L97 og kroppsøvningsfaget – fra blå praktbok til grå hverdag? – Lærerens erfaringer knyttet til den nye læreplanen i kroppsøving*. Hovedrapport 1. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.
- Kirke- og undervisningsdepartementet. (1974). *Mønsterplan for grunnskolen*. Oslo: Aschehoug.
- Klomsten, A. T., Marsh, H. W., & Skaalvik, E. M. (2005). Adolescents' perceptions of masculine and feminine values in sport and physical education: A study of gender differences. *Sex Roles*, 52, 9/10, 625-636.
- Klomsten, A. T., Skaalvik, E. M., & Espnes, G. A. (2004). Physical self-concept and sports: Do gender differences still exist? *Sex Roles*, 50, 1/2, 119-127.
- Knoppers, A. (1988). Equity for excellence for physical education. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 59, 6, 54-58.
- Koca, C. (2009). Gender interaction in coed physical education: A study in Turkey. *Adolescence*, 44, 173, 165-185.
- Lirgg, C. D. (1993). Effects of same-sex versus coeducational physical education on the self-perceptions of middle and high school students. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 64, 324-334.
- Lirgg, C. D. (1994). Environmental perceptions of students in same-sex and coeducational classes. *Journal of Educational Psychology*, 86, 183-192.
- Malina, R. M. (1988). Growth, exercise, fitness and later outcomes. In C. Bouchard., R.J. Shepard, T. Stephens., J.R. Sutton, & B. D. McPherson (Red.), *Exercise, fitness and health: A consensus of current knowledge* (pp. 637-653). Champaign, Illinois; Human Kinetics Books.
- Malina, R. M. (1990). Physical growth and performance during transitional years (9-16). In R. Montemayor., G. R. Adams, & T. P. Gullotta (Red.), *From childhood to adolescence: a transitional period?* (pp. 41-62). California, Newbury Park: Sage Publications, Inc.
- Marsh, H. W. (1989). Age and sex effects in multiple dimensions of self-concept: Preadolescence to early-adulthood. *Journal of Educational Psychology*, 81, 417-430.

- MacDonald, D. (1990). The relationship between the sex composition of physical education classes and teacher/pupil verbal interaction. *Journal of Teaching in Physical Education*, 9, 152-163.
- Moser, T., Berggraf Jacobsen, E., & Erdmann, R. (2005). Physical education in Norway. I U. Pühse & M. Gerber (Red.), *International comparison of physical education: concepts, problems, prospects* (s. 512-533). Aachen: Meyer & Meyer Sport Ltd.
- Norges Idrettsforbund og olympiske og paralympiske komite. (2009). *Årsrapport*. Lastet ned 21.06.2011 fra http://www.idrett.no/SiteCollectionDocuments/NIF%20SENTRALT/Årsrapporter%202002-2009/Årsrapport_NIF_net2.aug2010.pdf
- Olafson, L. (2002). "I hate phys.ed.": Adolescent girls talk about physical education. *Physical Educator*, 59, 2, 67-74.
- Opplæringslova. (1998-07-17). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Lastet ned 09.03.2012 fra <http://www.lovdatabank.no/cgi-wif/wiflloksok?sys=1&felt=titt&emne=oppl%EB6ringloven&button=S%F8k&PROS=02>
- Osborne, K., Bauer, & Sutliff, M. (2002). Middle school students' perceptions of coed versus non-coed physical education. *Physical Educator*, 59, 2, 83-89.
- Percival, L., & Quinkert, K. (1987). Anthropometric factors. In M. A. Baker (Red.), *Sex differences in human performance* (s. 121-139). Chichester: Wiley.
- Sandvik, G. (2007). *Kjønnsdelt og kjønnsblandet kroppsøving. En studie om aktivitetsnivå og trivsel i kroppsøvingsslaget*. Mastergradsoppgave i kroppsøving, idrett og friluftsliv, Høgskolen i Telemark, Telemark.
- Scruton, S. (1990). Gender and girls physical education. *British Journal of Physical Education*, 17, 145-147.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena. Selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Steene-Johannessen, J. (2009). *Physical activity, physical fitness and cardiovascular disease risk factors in Norwegian children and adolescents: The Physical Activity among Norwegian Children Study*. Doktorgradsavhandling, Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Stidder, G. (2000). Does sex matter? Pupil perceptions of physical education in mixed and single sex secondary schools. *The British Journal of Teaching Physical Education*, 40-43.
- Stråtveit, I. (2001). *Jenters opplevelse av kroppsøving – en kvalitativ studie blant jenter i 10. Klasse*. Hovedfagsavhandling i kroppsøving, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Levanger.
- Tannehill, D., Romar, J. E., O'Sullivan, M., England, K., & Rosenberg, D. (1994). Attitudes toward physical education: Their impact on how physical education teachers make sense of their work. *Journal of teaching in physical education*, 13, 4, 406-420.
- Treanor, L., Graber, K., Housner, L., & Wiegand, R. (1998). Middle school students' perceptions of coeducational and same-sex physical education classes. *Journal of Teaching in Physical Education*, 18, 43-56.
- Utdanningsdirektoratet. (02.04.2008a). Lastet ned 21.06.2011 fra <http://www.udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=998762>.
- Utdanningsdirektoratet. (02.04.2008b). Lastet ned 21.06.2011 fra <http://www.udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=998762&visning=5>.
- Utdanningsdirektoratet. (02.04.2008c). Lastet ned 21.06.2011 fra <http://www.udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=998762&visning=3>.
- Utdanningsdirektoratet. (02.04.2008d). Lastet ned 21.06.2011 fra <http://www.lovdatabank.no/all/hl-19980717-061.html#1-3>
- Van Essen, M. (2003). No issue, no problem? Co-education in Dutch secondary physical education during the twentieth century. *Gender and Education*, 15, 1, 59-74.
- Vertinsky, P. A. (1992). Reclaiming space, revisioning the body: The Quest for gender-sensitive physical education. *Quest*, 44, 373-396.
- Wardle, M. G., Gloss, M. R., & Gloss, D. S. (1987). Response differences. In M. A. Baker (Red.), *Sex differences in human performance* (pp. 107-120). Chichester: Wiley.
- Wold, S. (2008). Trivsel i kroppsøvingen. En studie om ungdomsskoleelevers trivsel i kroppsøvingundervisningen. Masteroppgave i idrettsvitenskap, NTNU, Trondheim.
- Wright, J. (1997). The construction of gendered contexts in single sex and co-educational physical education lessons. *Sport, Education and Society*, 2, 55-72.